

A polgári peres eljárás és a büntetőeljárás lépései a tolmács szemszögéből

Bakó Balázs

ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program

E-mail: drbakobalazs@student.elte.hu

<https://orcid.org/0009-0004-2086-6394>

Kivonat: A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 2018. január 1-jei, továbbá a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 2018. július 1-jei hatálybalépése a bírósági tolmácsokat is érintő alapvető változásokat hozott a polgári peres és a büntetőeljárások szerkezetében és részletszabályaiban egyaránt. Ezeknek a változásoknak a bírósági tolmácsok szemszögéből történő részletes feldolgozásával azonban a jogi és a tolmácsolástudományi szakirodalom is adós maradt. A jelen tanulmány a terjedelmi korlátokra tekintettel szintén nem vállalkozhat a bírósági tolmácsolást szabályozó teljes hazai joganyag elemzésére, de segítséget kíván nyújtani a jelenleg hatályos polgári perrendtartási törvénynek és a büntetőeljárás jogi kódexnek a tolmácsolást érintő rendelkezései megértéséhez, elsősorban a hazai tolmácsképzésben tanulók és a kezdő bírósági tolmácsok számára. A polgári és a büntetőeljárások alkotmányos alapjainak, a nyelvhasználat jogának és a bírósági tolmácsok jogállására vonatkozó jogszabályoknak az áttekintése után a tanulmány a polgári peres eljárás és a büntetőeljárás szerkezetét, szakaszait, menetét ismerteti.

Kulcsszavak: polgári peres eljárás szakaszai, büntetőeljárás szakaszai, polgári perrendtartásról szóló törvény, büntetőeljárásról szóló törvény, bírósági tolmácsolás

1. Bevezetés

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt (régii Pp.) felváltó, 2018. január 1-jétől hatályos 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (a továbbiakban: Pp.), továbbá a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (régii Be.) felváltó, 2018. július 1-jétől hatályos 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.) a korábbiakhoz képest átalakította többek között a polgári

peres eljárások és a büntetőeljárások szerkezetét is. Ezek a változások az ilyen eljárásokban részt vevő tolmácsokat és fordítókat is érintik, azonban sem az új Pp., sem az új Be. hatálybalépése óta nem született kifejezetten a tolmácsok és fordítók számára a polgári peres és a büntetőeljárások lépéseit, menetét, illetve szakaszait az ő szempontjukból feldolgozó és a képzésükben is hasznosítható kézikönyv, tankönyv vagy tanulmány. Az eljárásjogi ismeretek különösen az eljárási cselekményeknél személyesen jelenlévő tolmácsok számára fontosak, ezért a továbbiakban elsősorban a rájuk vonatkozó ismeretekre, szabályokra fókuszálok.

A tolmácsképző intézmények egy része indít *Jogi alapismeretek* kurzust (a felvi.hu alapján a 2025. szeptemberi félévben fordító és tolmács mesterszakot hirdető hét egyetem online elérhető mintatantervei alapján ilyen az [Eötvös Loránd Tudományegyetem](#), az [Eszterházy Károly Katolikus Egyetem](#), a [Miskolci Egyetem](#), a [Pannon Egyetem](#), és a [Szegedi Tudományegyetem](#), továbbá a tolmács specializációt – illetve azt is – nyújtó szakirányú továbbképzések közül ilyen a Budapesti Gazdasági Egyetem [társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács képzése](#), az Eötvös Loránd Tudományegyetem [bíróági és hatósági tolmács képzése](#), illetve [Európai Unió konferenciatolmács képzése](#), és a Nyíregyházi Egyetem [társadalomtudományi és gazdasági szakfordító és tolmács képzése](#)), azonban egy féléves kurzus keretében értelemszerűen csak korlátozott idő jut az eljárásjogok ismertetésére.

Az állam- és jogtudományi képzéseken, illetve a (köz)igazgatási és jogi szakemberek számára rendelkezésre állnak tan- és szakkönyvek, kommentárok, ezek azonban szintén nem, vagy csak korlátozottan alkalmazhatók a tolmácsok képzésében és mindennapi munkájuk során. Ezt alátámasztani látszik egy 2018-ban lezárult interdiszciplináris OTKA-kutatás, amely a jogi szövegtípusokat és műfajokat egymással és egy köznyelvi szövegkorpusszal összevetve vizsgálta a magyar jogi nyelv jellemző tulajdonságait és azoknak a közérthetőségre gyakorolt hatását. A kutatás eredményei alapján a magyarázó típusú metajogi szövegek és a működési szövegek közé tartozó ítéletek bizonyultak a legnehezebben érthetőnek, míg a jogforrások az érthetőség szempontjából a skála közepén helyezkedtek el (ismerteti Balogh 2020: 35, 45). Ezek alapján a laikusok számára a magyarázó típusú szövegekbe sorolható jogi tankönyvek nehezebben érthetőek a jogszabályoknál.

A magyar tolmácsolástudományi szakirodalomban is találunk empirikus kutatásokat, amelyek többek közt a bíróági tolmácsolással foglalkoztak: esettanulmányok formájában is dolgoztak fel bíróági tárgyalásokat (Horváth 2017), továbbá doktori disszertáció is született a bíróági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bíróági tolmácsokkal szembeni elvárások és a bíróági tolmácsok szerepe tárgyában (Puklus 2019). A bíróági tolmácsokra vonatkozó jogszabályok ismertetése mellett gyakorlati tanácsokkal is szolgál Horváth Ildikó 2013-ban, továbbá Lesetár Péter 2016-ban megjelent kötete (mindkettő magánkiadásban). Azonban, mint fentebb utaltam rá, az új Pp. 2018. január 1-jén, az új Be. 2018. július 1-jén lépett hatályba, tehát az ezt megelőzően vagy a hatálybalépésük után nem sokkal született szakirodalom nem tükrözi az azóta eltelt változásokat és

gyakorlatot. Ugróczky Mária 2024-ben megjelent tanulmánya ugyan ismerteti a tolmácsokra vonatkozó legfontosabb jogszabályokat, így kitér a hatályos Pp. és Be. néhány releváns passzusára, illetve a közigazgatási eljárásokat szabályozó, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) egyes idevágó részeire is, azonban nem célja ezen eljárások menetének bemutatása (Ugróczky 2024). A jelen tanulmány a területi korlátokra tekintettel szintén nem vállalkozhat a bírósági tolmácsolást szabályozó teljes hazai joganyag elemzésére, de segítséget kíván nyújtani a jelenleg hatályos Pp. és Be. mint a bírósági tolmácsokra vonatkozó két legfontosabb eljárásjogi kódex tolmácsolást érintő rendelkezéseinek a megértéséhez, elsősorban a hazai tolmácsképzésben tanulók és a kezdő bírósági tolmácsok számára.

A bírósági tolmácsokra vonatkozó hazai tolmácsolástudományi szakirodalom alapján is szükséges a releváns jogszabályok ismerete – a tolmácsok deklaratív tudásának részeként – ahhoz, hogy a bírósági tolmács ellássa feladatát, azaz a peres eljárások során a különböző nyelveket beszélő felek közötti kommunikáció lehetővé tételét (Horváth 2013: 36). Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy jogi szakértővé kéne válnia; az ügyvédnek, az ügyésznek, a bírónak és az eljárás egyéb résztvevőinek megvannak a maguk jogszabályok által meghatározott jogai és kötelességei. A tolmácsnak nem feladata, hogy képviselje az egyik vagy a másik fél érdekeit, tanácsot adjon a számukra, vagy hogy döntsön az ügyben (Lesetár 2016: 183). Ez következik a szemlegesség elvéből is: a tolmács mindenkor csak mint kommunikációs szakember van jelen, ezért ügyelnie kell arra, hogy kimaradjon a peres ügyből (Horváth 2013: 30).

Abban Horváth Ildikó és Lesetár Péter is egyetért, hogy a kommunikációt érintő kérdésekben azonban hozhat döntést a tolmács. A „szószerinti” tolmácsolás értelmezhetetlen; a tolmácsnak ugyan minden elhangzott nyilatkozatot tolmácsolnia kell, mert nem feladata eldönteni, hogy mi lényeges az ügy jogi megítélése szempontjából, de figyelemmel kell lennie a közlés pragmatikai céljára és stílusára is (Lesetár 2016: 177, 184, 186). Az egyszerűsítés, a tömörítés kerülendő, azonban magyarázatra szükség lehet: ehhez – például egy szakkifejezés jelentésének elmagyarázásához – a tolmácsnak külön engedélyt kell kérnie (Lesetár 2016: 185). Az egyes jogi fogalmak átültetése a célnyelvre sokszor önmagában is csak körülírásukkal, magyarázatukkal lehetséges, ami értelmezést igényel, és a kommunikációra vonatkozó döntéseket is magában foglal (Horváth 2013: 33).

Abban van némi nézeteltérés az említett szerzők között, hogy mekkora szabadsága van a tolmácsnak a metakommunikáció terén: Horváth Ildikó szerint a tolmácsnak döntési joga van abban is, hogy a nyelvi elemeket milyen hangsúllyal, mimikával tolmácsolja (2013: 33), míg Lesetár Péter szerint a tolmácsolás során még a tolmács testbeszédének is másolnia kell a tolmácsoló személy testbeszédét, a tolmácsnak ilyenkor nem lehet saját testbeszéde (Lesetár 2016: 178). Ebben a vitában a tételes jog nem ad kifejezetten iránymutatást, így annak eldöntése a szakirodalomra marad, a jelen tanulmánynak azonban nem célja állást foglalni ebben. Azt azonban Horváth Ildikó is hangsúlyozza egy másik művében, hogy a tolmácsnak

mint hivatásos kommunikátornak nem lehetnek önkéntelen szokásai, hanem tudatosnak és fegyelmezettnak kell lennie (Horváth 2015: 34). Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy tudatos döntéseket csak akkor tud hozni a tolmács, ha ismeri a vonatkozó jogszabályokat, az egyéb jogi szövegtípusokat és műfajokat, valamint a jogi szakirodalmat is – a tematikus kompetencia részeként (Balogh 2020: 53) –, illetve a deklaratív tudás mellett rendelkezik a megfelelő procedurális tudással, vagyis a feladata ellátásához szükséges tolmácsolási készségekkel, stratégiákkal. Ez folyamatos, egész életen át tartó tanulást is feltételez (Horváth 2013: 37–39, Tipton és Furmanek 2016: 8–9). Ehhez kíván segítséget nyújtani a jelen tanulmány.

A 11/1992. (III.5.) alkotmánybírósági (AB) határozat kimondta, hogy a jogszabályokat a jogbiztonság alapelveinek jegyében világosan és egyértelműen kell megfogalmazni, hogy mindenki, akit érint, tisztában lehessen a jogi helyzettel, ahhoz igazíthassa döntését és magatartását, és számolni tudjon a jogkövetkezményekkel. Továbbá, a jogszabályszerkesztésről szóló 61/2009. rendelet 2. §-a szerint a jogszabály tervezetét „a magyar nyelv szabályainak megfelelően, világosan, közérthetően és ellentmondásmentesen kell megszővegezni.” Azonban – mint a fentebb idézett OTKA-kutatásból kiderül – a jogszabályok szövege – bár könnyebben érthető a magyarázó típusú metajogi szövegekhez és a működési szövegek közé tartozó ítéletekhez képest – az érthetőség szempontjából közepes nehézségűnek mondható. Ezért azok ismertetése során élni fogok a Bhatia által az intralingvális fordítás keretén belül kidolgozott könnyítés (*easification*) és egyszerűsítés (*simplification*) eszközeivel (1997: 210–212), hogy mind a szakmai, mind a laikus olvasók számára jobban áttekinthető legyen az idézett joganyag. A Bhatia által – White 1982-es munkája alapján – láthatatlan konvencióknak (*invisible/unstated conventions*) nevezett, a jogász szakma által a jogi szaknyelv használatára vonatkozó és a kívülállók számára láthatatlan, a felszín alatt működő elvárások (1997: 208) ismertetésére itt nincs mód. A jogi szleng ismeretének fontosságát hangsúlyozza Lesetár (2016) is, és példákkal is szemlélteti őket (2016: 175).

A polgári és a büntető eljárások alkotmányos alapjainak, a nyelvhasználat jogának és a bírósági tolmácsokra vonatkozó jogszabályok áttekintése után a polgári peres eljárás és a büntetőeljárás szerkezetének, szakaszainak ismertetése következik. A bírósági tolmácsolás módjainak, a rá vonatkozó kompetenciamodelleknek, szakmai elvárásoknak a bemutatása a jelen tanulmánynak nem feladata, azokról bőséges szakirodalom áll rendelkezésre a magyar tolmácsolástudományban is (ld. például a fentebb hivatkozott munkákat).

2. A polgári és a büntetőeljárások alkotmányos alapjai

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése biztosítja mindenkinek a jogot ahhoz, hogy „az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.” Szintén a XXVIII. cikkben

találjuk az ártatlanság vélelmének elvét, a védelemhez való jogot, a büntetések és a bűncselekmények előre lefektetett jogszabályhoz kötöttségét, a kétszeres elbírálás tilalmát, és a jogorvoslathoz való jogot. Az államszervezet részeként, ugyanakkor a hatalmi ágak elválasztásának elvére figyelemmel az Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdése szerint az igazságszolgáltatási tevékenységet a bíróságok látják el. A (2) bekezdés szerint a bíróság dönt többek között a büntetőügyekben és a magánjogi jogvitákban. Az ügyészség a 29. cikk szerint független szerv, „az igazságszolgáltatás közreműködőjeként mint közvádó az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője”, továbbá jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, és közvádóként lép fel a bírósági eljárásban. A büntetőeljárások szempontjából említendő még a rendőrség, amelynek alapvető feladatai közé tartozik a 46. cikk szerint a bűncselekmények megakadályozása és felderítése. Itt említendő, hogy a Be. szerint általános nyomozóhatóságként a rendőrség erre kijelölt szervei járnak el [34. § (1) bek.], azonban bizonyos esetekben a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) végzi a nyomozást [34. § (1) bek.], a törvény által szabályozott esetekben pedig az ügyészség kizárólagosan nyomoz (30. §). A rendőrség, a NAV és az ügyészség szervezeti felépítése a téma szempontjából nem releváns.

Ami a bírósági szervezetrendszerrel illeti, az Alaptörvény fentebb már hivatkozott 25. cikke azt is kimondja, hogy a bírósági szervezet többszintű [(4) bek.], a legfőbb bírósági szerv pedig a Kúria [(1) bek.]. Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnöke a bíróságok igazgatásának központi feladatait végzi, míg az Országos Bírói Tanács (OBT) mint bírói önkormányzati szerv felügyeli a bíróságok központi igazgatását [(5) bek.]. A bíróságok szervezetére, igazgatására és központi igazgatása felügyeletére, továbbá a bírák jogállására vonatkozó részletes szabályokat, valamint a bírák javadalmazását sarkalatos törvény – azaz olyan törvény, amelynek elfogadásához és módosításához a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges [(T) cikk] – határozza meg [Alaptörvény 25. cikk (8) bek.]. Ezek a sarkalatos törvények a 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (Bszí.), illetve a 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról (Bjt.). Megjegyzendő, hogy az Alaptörvény alapján a rendőrségre és az ügyészségre vonatkozó részletes szabályokat is külön sarkalatos törvények határozzák meg. A Bszí. 16. §-a felsorolja a Magyarországon igazságszolgáltatást végző bíróságokat; ezek: a már említett Kúria, az ítéletábla, a törvényszék, a járásbíróság és a kerületi bíróság (a Bszí. a járásbíróság alatt a továbbiakban a kerületi bíróságokat is érti). Az alaptörvényi rendelkezések értelmében többszintű magyar bírósági rendszert az alábbi szervezeti ábra mutatja be:

1. ábra: a magyarországi bírósági szervezetrendszer
(Forrás: <https://birosag.hu/birosagokrol/birosagi-szervezet/birosagi-szervezetrendszer>)

3. A nyelvhasználat joga a polgári peres és a büntetőeljárásokban

Ami a hivatalos eljárásokban történő nyelvhasználat jogának alkotmányos alapjait illeti, az Alaptörvény H) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar.” A XV. cikk (2) bekezdése szerint ugyanakkor tilos a megkülönböztetés többek között a nyelv alapján. A XXIX. cikk továbbá biztosítja a nemzetiségek anyanyelvhasználatának jogát. Ennek megfelelően a Pp. a 113. §-ban a polgári peres eljárás vonatkozásában megismétli, hogy a bírósági eljárás nyelve a magyar. Azonban „szóban mindenki jogosult az anyanyelvét, nemzetközi egyezményben meghatározott körben pedig anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni.” Továbbá, „a Magyarországon élő, a nemzetiségek jogairól szóló törvényben elismert valamennyi nemzetiség tagja jogosult nemzetiségi nyelvét a regionális vagy kisebbségi nyelv használatára vonatkozó nemzetközi egyezményben foglaltaknak megfelelően használni.” A Pp. a hallássérült vagy siketvak személyek részére biztosítja a jelnyelv használatának jogát is. A 61. § szerint a bíróság az említett jogok érvényesítése céljából „tolmácsot, jelnyelvi tolmácsot (a továbbiakban együtt: tolmács), illetve fordítót rendel ki, ha a 113. §-ban foglalt jogok érvényesülése érdekében vagy egyébként e törvénynek a nyelvhasználatl kapcsolatos rendelkezése értelmében szükséges.”

A Pp.-hez hasonlóan rendelkezik a Be. a 8. §-ban, amikor kimondja, hogy „a büntetőeljárás nyelve a magyar”, továbbá „a Magyarországon élő, törvényben elismert nemzetiségek tagjai a büntetőeljárásban a nemzetiségi anyanyelvüket használhatják.” Az idézett paragrafus (2) bekezdése rögzíti, hogy „senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri”, a (3) bekezdés szerint pedig „a büntetőeljárásban mindenki jogosult az anyanyelvét használni.” A nyelvhasz-

nalat jogát illetően a Be. 78. §-a is tartalmaz rendelkezéseket. Az (1)–(2) bekezdések szerint, ha

a büntetőeljárásban részt vevő személy a nem magyar anyanyelvét, nemzeti-ségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét kívánja használni, – lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező – tolmácsot kell igénybe venni. Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, vagy a magyar nyelvet nem ismerő személy ahhoz hozzájárul, akkor az általa ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani. (Be. 78. §)

E jogról a nem magyar anyanyelvű személyt – kihallgatása, illetve meghallgatása alkalmával – tájékoztatni kell. A tolmács akkor sem mellőzhető, ha a hatóság tagja – akár anyanyelvi szinten – beszél az adott idegen nyelvet. Az anyanyelv használatának a joga a törvény előtti egyenlőség egyik garanciája (Fantoly és Budaházi 2019: 36), illetve a tisztességes eljárás elvéből is következik (Láncos és Hajas 2023: 2). Az anyanyelv használatának joga valójában az igazságszolgáltatás minden területén érvényesülő alapelv, amely azt biztosítja, hogy a magyar nyelv nem tudása miatt a fél ne kerüljön hátrányos helyzetbe (Petrik 2017: 250). A Pp. és a Be. fenti rendelkezései tükrözik Magyarország nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeit is.

1999-ben Magyarország csatlakozott a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájához (kihirdette az 1999. évi XL. törvény). A Karta 2. cikke alapján az adott állam vállalja, hogy a Karta megerősítése, elfogadása vagy jóváhagyása időpontjában megjelölt minden nyelv kapcsán a Karta III. Részének rendelkezései közül legkevesebb harmincöt bekezdést vagy pontot alkalmaz, méghozzá úgy, hogy legalább hármat-hármat a 8. és 12. cikkből és egyet-egyet a 9., 10., 11. és 13. cikkből. A 9. cikk az igazságszolgáltatás kapcsán vállalt kötelezettségeket sorolja fel. Ezek közül a magyar állam a beás, horvát, német, romani, román, szerb, szlovák és szlovén nyelvek vonatkozásában a következőket vállalta a büntetőeljárásokban:

- garantálja a vádlott jogát, hogy saját regionális vagy kisebbségi nyelvét használja;
- biztosítja, hogy az indítványok, az írásos és szóbeli bizonyítékok ne minősülhessenek pusztán azon az alapon elfogadhatatlanoknak, hogy regionális vagy kisebbségi nyelven készültek;
- az igazságszolgáltatási eljáráshoz kapcsolódó okmányokat kérelemre a regionális vagy kisebbségi nyelveken is kiállítja, ha szükséges, tolmácsok és fordítások igénybevételével úgy, hogy az ne jelentsen az érdekelteknek külön költséget.

A polgári eljárásokban a következő kötelezettségeket vállalta az állam:

- megengedi, hogy amennyiben egy peres félnek személyesen kell megjelenie a bíróság előtt, úgy ott saját regionális vagy kisebbségi nyelvét használja anélkül, hogy az számára külön költséget jelentsen;
- megengedi a regionális vagy kisebbségi nyelven készült dokumentumok és bizonyítékok benyújtását, ha szükséges tolmácsok és fordítások segítségével.

A vonatkozó nemzetközi egyezmények közül érdemes utalni a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet) 14. cikk 3. bekezdés a) és f) alpontjaira is, amelyek alapján mindenkinek teljes és egyenlő joga van az ellene emelt vád elbírálásakor legalább arra, hogy a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról; továbbá, hogy díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet. Európai kontextusban releváns még az Emberi Jogok Európai Egyezményének (kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény) 6. cikk 3. bekezdése, amelynek a) pontja alapján minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van legalább arra, hogy a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, továbbá az e) pont alapján joga van arra, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

A szakirodalom felhívja rá a figyelmet, hogy az egyezmény ezen pontja nem határoz meg részletes kritériumokat a tolmács személyével kapcsolatban. A tolmácsot a hatóságok biztosítják, és az ő feladatuk ellenőrizni, hogy a tolmács hatékonyan és megfelelően ellátja-e a feladatát. Ha a bíróság nem vizsgálja meg a tolmács nem megfelelő működésével kapcsolatos állításokat, az felvetheti a 6. cikk 3. bekezdés e) pontjának sérelmét, ahogy arra az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a *Knox* ügyben rámutatott (Sonnevend és Bodnár 2021: 171). Az EJEB esetjogára az Európai Unió Bírósága (EUB) is figyelemmel van. Például az említett *Knox* ügyben hozott ítéletet is idézi az EUB egy magyar vonatkozású döntésében (C-564/19, *IS*), amely többek közt a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv értelmezését is érintette.

Az irányelv 2. cikke biztosítja a tolmácsoláshoz való jogot a büntetőeljárás gyanúsítottjai, illetve vádlottjai részére, és azt a lehetőséget is, hogy panaszt tehesenek, ha a tolmácsolás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás védelméhez. Az 5. cikk alapján továbbá „a tagállamok törekednek arra, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait.” Mint ismeretes, Magyarországon nincs ilyen országos nyilvántartás. Az *IS* ügyben az előzetes döntéshozatali eljárás keretében az EUB-hez forduló magyar bíró rámutatott arra is, hogy olyan szabályozás sincsen, amely lefektetné a büntetőeljárásban részt vevő fordító vagy tolmács kijelölésének feltételeit, így kétséges, hogy a magyar szabályozás biztosítja-e az irányelvben foglalt jogokat.

Döntésében az EUB rámutatott, hogy a tolmácsok és fordítók nyilvántartásának létrehozása nem kötelező, mivel az irányelv szövege szerint a tagállamok csak törekednek rá; azonban elvárás, hogy a tagállamok konkrét intézkedéseket fogadjanak el a tolmácsolás minőségének biztosítása érdekében (ld. az ítélet 110. pontja). A luxemburgi bíróság nem határozta meg, hogy konkrétan milyen módon biztosítható a tolmácsolás megfelelő minősége, de anyagi jogi és eljárási kötelezettséget is előírt: egyrészt a tolmácsolásnak megfelelő minőségűnek kell lennie ahhoz, hogy a gyanúsított vagy a vádlott az ellene felhozott vádat olyan mértékben megértse, hogy védekezést tudjon előterjeszteni, másrészt a büntetőeljárásban a tolmácsolás minőségét ellenőrizni kell. Az ítélet azonban nem teszi kötelezővé a hivatásos tolmácsok igénybevételét (Láncos és Hajas 2023: 4). Ezen a ponton érdemes röviden kitérni a tolmácsok jogállását szabályozó hazai jogszabályokra.

4. A tolmácsok jogállása a magyar jogrendszerben

A szabályozás alapját három, közel negyvenéves – és ma már sok szempontból hiányos és elavult – miniszteri szintű rendelet adja. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. MT rendelet hatálya alá tartoznak a munkaviszony keretében, illetve a munkaviszonyon kívül tolmácsolást végző személyek is. Díjazás ellenében tolmácsolást az végezhet, aki tolmács képesítéssel rendelkezik. A bírósági tolmácsolás szempontjából is releváns a rendelet azon passzusa, amely a bírósági (vagy hatósági) eljárásban kirendelt tolmácsok titoktartási kötelezettségét írja elő. A rendelet 7. § (5) bekezdése szerint a 2009. október 1. előtt kiadott tolmácsigazolványok továbbra is feljogosítják annak birtokosát tolmácsolásra, de a 182/2009. Kormányrendelet alapján már nem adnak ki új igazolványokat.

A 24/1986. MT rendelet végrehajtására kiadott 7/1986. IM rendelet a tolmácsok díjazásával kapcsolatban kimondja, hogy akkor végzi a tolmács díjazás ellenében a tevékenységét, ha azért pénzben vagy természetben ellenszolgáltatást kap. Hivatásszerűen végzi tevékenységét az a tolmács, akinek fő megélhetési forrását e tevékenység jelenti. A rendelet a Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (a továbbiakban: MKIFK)¹ kötelező feladatává teszi a budapesti székhelyű bíróságnál, ügyészségnél, valamint nyomozóhatóságnál a tolmácsolás ellátását. Ha az OFFI-nak a szükséges nyelvben jártas tolmácsa nincs, továbbá a nem budapesti székhelyű bíróságnál (és itt a bíróság alatt a rendelet az ügyészséget és a rendőrséget is érti) a tolmácsolásra a bíróság illetékességi területén a szakigazgatási szervnél nyilvántartott tolmácsot kell kirendelni. Ha pedig az (1)–(2) bekez-

¹ MKIFK = az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (a továbbiakban: OFFI) és a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. egyesülésével jött létre 2024-ben, így az MKIFK az OFFI jogutódja is; mivel azonban a tárgyalta rendeletek még mindig OFFI-ként hivatkoznak e szervre, továbbá, mivel az új elnevezés még nem terjedt el, a továbbiakban az OFFI akronimát használja a tanulmány.

dés alapján sem biztosítható a tolmács, annak ellátására a szükséges nyelvben jártas más alkalmas személyt kell kirendelni.

Ha a nem budapesti székhelyű bíróságnál a tolmácsolás szakképzett tolmács, vagy más alkalmas személy kirendelésével nem biztosítható, az OFFI bármely bíróságnál köteles a tolmácsolást ellátni. Lesetár Péter felhívja a figyelmet, hogy az említett szakigazgatási szerv a jegyző volt, azonban a jegyzők már nem vezetnek ilyen nyilvántartást, ezért a gyakorlatban ez a rendelkezés már nem alkalmazható, illetve mindegyik hatóság bármilyen tolmácsot kirendelhet (2016: 148–149). Ugróczky pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy bár sem a polgári perben, sem a közigazgatási eljárásban nincs ilyen kötelezettsége az OFFI-nak, ennek ellenére a bírósági kirendeléseknek a polgári és a közigazgatási perekben is eleget tesz (2024: 20). Azt fontos azonban kiemelni, hogy a jelnyelvi tolmácsoknak van névjegyzéke, amelyet Budapest Főváros Kormányhivatala vezet a 370/2017. Kormányrendelet alapján.

A harmadik említett miniszteri rendelet a 7/1986. MM rendelet, a szakfordító és tolmácsképesítés megszerzésének feltételeiről. Ez a rendelet háromféle tolmácsképesítés megszerzését szabályozza:

1. **Tolmács:** Ilyen képesítést az kaphat, aki általános témakörökben magyar nyelvről idegen nyelvre, idegen nyelvről magyar nyelvre, vagy idegen nyelvről idegen nyelvre tartalmilag pontos és nyelvileg helyes tolmácsolásra képes. Tolmácsvizsgára iskolai végzettségétől és életkorától függetlenül bárki jelentkezhet.
2. **Szaktolmács:** Ilyen képesítést az kaphat, aki a szakiránynak (a rendelet négy szakirányt ismer: társadalomtudományi, természettudományi, műszaki és gazdasági) megfelelő körben magyar nyelvről idegen nyelvre, idegen nyelvről magyar nyelvre, vagy idegen nyelvről idegen nyelvre tartalmilag pontos és nyelvileg helyes tolmácsolásra képes. Szaktolmácsvizsgára az jelentkezhet, aki felsőfokú iskolai végzettséget tanúsító oklevéllel rendelkezik.
3. **Konferenciatolmács:** Ilyen képesítést az kaphat, aki az előző két esetben is meghatározott nyelvpárokban nagyobb nyilvánosság előtt teljes terjedelmet közvetítő, összefoglaló (konszekutív), vagy egyidejű (szinkron) tolmácsolásra képes. Konferenciatolmács vizsgára az jelentkezhet, akinek már van szaktolmács képesítése.

A rendelet 5. §-a szerint aki a rendelet hatálybalépése előtt legalább négy éven át munkaviszonyban vagy munkaviszonyon kívül, díjazás ellenében hivatásszerűen tolmácsként vagy szaktolmácsként működött, szaktolmács vizsgára felsőfokú képzettség nélkül is jelentkezhet. Ugróczky azonban rámutat, hogy ez a rendelkezés anakronisztikus, már senki sem veszi igénybe ezt a lehetőséget, és nem is illeszthető be a szabály a jelenleg hatályos felsőoktatási törvénybe (2024: 16). A rendelet fontos rendelkezése továbbá, hogy a képesítések megszerzésének további feltéte-

leként előírja az e tevékenységekhez szükséges szakmai, etikai és protokolláris szabályok ismeretét is.

A Pp. rendszerében a kirendelt tolmácsra a kirendelt szakértőkre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni [(61. § (2) bek.]. A szakértők és a tolmácsok tevékenysége jellegének nagy mértékű eltérései ugyanakkor kérdésessé teszik, hogy mennyiben feleltethetők meg a szakértőkre vonatkozó szabályok a tolmácsok perbeli jogosultságai és kötelezettségei vonatkozásában. Az igazságügyi szakértőkre külön törvény vonatkozik (míg, mint láttuk, a tolmácsokra csak rendeletek), a 2016. évi XXIX. törvény.

A törvény szerint „az igazságügyi szakértő feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.” Ezzel szemben a tolmácsnak nincs sem döntési, sem döntést támogató feladata (Ugróczy 2024: 19–20), hacsak nem tekintjük annak a peres eljárások során a különböző nyelveket beszélő felek közötti kommunikáció lehetővé tételét (Horváth 2013: 36).

Az igazságügyi szakértői törvény nem emlékezik meg a tolmácsokról (vagy akár a fordítókról) említés szintjén sem, egyedül a záró rendelkezések között találunk utalást a 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvre, amely, mint korábban láttuk, a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szól, az igazságügyi szakértői törvény elfogadása pedig többek közt az ezen irányelv 5. cikk (3) bekezdésének való megfelelést szolgálja. Azonban fentebb azt is tárgyaltuk, hogy az irányelvben foglalt rendelkezések egy részére a tagállamoknak csak törekedniük kell, és a konkrét lépések megtételének értelmezése sem egyértelmű. Például a tolmácsoknak nincs országos névjegyzéke, míg az igazságügyi szakértőknek van. A tolmácsok továbbá csak külön bírói engedély alapján tekinthetnek be a per irataiba. Ugyanis a Pp. 162. § (1)–(2) bekezdésében nem nevesített közreműködők – így a kirendelt tolmácsok – az iratokat csak a bíróság külön engedélyével tekinthetik meg, ha ez a feladataik ellátásához szükséges. Ez pedig indokolatlanul korlátozza a tolmácsok felkészülési lehetőségét (Ugróczy 2024: 20).

A tolmácsokra a Be.-ben is a szakértőre vonatkozó rendelkezések az irányadók, de a Pp.-hez képest a Be. 201. § (1) bekezdése az alábbi megkötéseket teszi:

- a magánszakértőre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók;
- a tolmács által lefordított ügyirat (mivel a tolmácson a szakfordítót is érti a Be.) az eredeti ügyírátra vonatkozó szabályok szerint ismerhető meg;
- a tolmács kirendeléséről és felmentéséről szóló határozatot csak a tolmács részére kell kézbesíteni;
- a tolmács díját megállapító határozatot a tolmáccsal, valamint a bíróság határozatát az ügyészszéggel is közölni kell.

A szakirodalom arra a különbségre is felhívja a figyelmet, hogy „a tolmács nem hoz létre bizonyítási eszközt, a büntetőeljárásban betöltött szerepe abban merül ki, hogy *segíti a hatóság és az eljárás résztvevői közötti kommunikációt*, amennyiben a résztvevő nem ismeri a magyar nyelvet” (Fantoly és Budaházi 2019: 121, kiemelés az eredetiben). A Pp. kapcsán a tolmácsok és a szakértők tevékenységének összevetéséről szóló kritikai megjegyzések itt is érvényesek.

2023-tól új rendelkezésként került a Be.-be, hogy az ún. tolmácsolási feladatokat ellátó segítő is részt vehet segítőként a büntetőeljárásban „a terhelt, a sértett, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt e törvény szerinti jogainak és jogos érdekeinek képviselője, illetve védelme, valamint az e törvény szerinti jogok gyakorlásának vagy kötelezettségek teljesítésének elősegítése érdekében” [59. § (1) bekezdés]. A jogalkotó ezzel két felmerült problémát kíván orvosolni:

Az eljárási cselekményen megjelenni nem köteles, de a jelenlétre jogosult, az eljárási cselekményről értesített személyek esetében az értesített személy váratlan meg nem jelenése vagy éppen a váratlan megjelenése indokolhatja tolmács azonnali kirendelését vagy – ellenkezőleg – a tolmács jelenlétét fölöslegessé teheti. A módosító törvény rendelkezése szerint tolmács kirendelése csak az eljárási cselekményről értesített személy megjelenéssel kapcsolatos nyilatkozatától függően kötelező. Továbbá felmerült annak szükségessége, hogy a tolmácsolásban közreműködhessenek olyan személyek is, akik a büntetőeljárásban résztvevő személyhez köthetők, akár bizalmi, akár munkakapcsolatból eredően, akár azért, mert az adott személyt egy másik – pl. közigazgatási – eljárásban már igénybe vették. Ez az igény különösen nyomatékos abban az esetben, ha a sértett számára az áldozatsegítő szolgálat biztosított tolmácsot, és a sértett kímélete érdekében szükséges, hogy a büntetőeljárásban ő is részt vehessen (Bíróság 2023: 7).

A Be. 78. § (11) bekezdése alapján az eljáró bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság a tolmácsolási feladatokat ellátó segítő igénybevételére vonatkozó indítványról külön határozat meghozatala nélkül dönt. Ha e segítő személy igénybevételét megtagadják, a (13) bekezdés alapján az eljáró szerv köteles tolmácsot kirendelni. A tolmácsolási feladatokat ellátó segítő tehát „olyan közreműködő, aki nem minősül tolmácsnak, de kommunikációs, tolmácsolási feladatokat lát el” (Ugróczy 2024: 22).

5. A polgári peres eljárás lépései

A következőkben a polgári peres eljárás szerkezetéről, menetéről lesz szó, a területi korlátokra tekintettel azonban az ismertetés csak a legfontosabb szabályokra szorítkozhat, ezért fontos észben tartani, hogy ezek alól számos kivételt is tartalmaz a törvény. A Pp. tizenegy részre tagolódik, ezen belül önálló rész (a hetedik)

foglalkozik az általános szabályoktól eltérő rendelkezések alkalmazásával folyó különleges eljárásokkal, azonban ebben a tanulmányban csak az általános eljárási szabályok nagyvonalú bemutatására van mód. Először is szükséges tisztázni a polgári perekben eljáró bíróságok hatáskörét és illetékességét. A hatásköri szabályok azt határozzák meg, hogy milyen szintű bíróságnak kell eljárnia egy adott ügyben, míg az illetékességi szabályok azt adják meg, hogy a hatáskörrel rendelkező, azonos szintű bíróságok közül melyik jár el az adott ügyben. A Pp. 8. § (1) bekezdés alapján főszabályként elsőfokon ítélkezik a járásbíróság és a törvényszék. A (2) bekezdés alapján másodfokon ítélkezik:

- a járásbírósághoz tartozó ügyekben a törvényszék,
- a törvényszékhez tartozó ügyekben az ítélőtábla, és
- az ítélőtáblához tartozó ügyekben a Kúria.

A Pp. 20. § (1) bekezdése a törvényszékek hatásköréhez képest határozza meg a járásbíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket: „A törvényszék hatáskörébe tartoznak mindazok a perek, amelyek elbírálását törvény nem utalja a járásbíróság hatáskörébe.” A (3) bekezdés szerint a törvényszék jár el a munkaügyi perekben is. (A közigazgatási pereket külön törvény szabályozza.) A polgári perekben a bíróságok illetékessége elsősorban az alperes lakóhelyéhez igazodik, amennyiben nincs megállapítva más bíróság kizárólagos illetékessége [25. § (1) bek.]. A bírósághoz benyújtott keresetlevélben többek közt fel kell tüntetni azokat az információkat (például az alperes lakóhelyét, a pertárgy értékét), amelyek alapján megállapítható a bíróságok hatásköre és illetékessége (170. §). A bíróság egyébként hivatalból – tehát a felek külön kifogása, jelzése nélkül is – vizsgálja hatáskörének és illetékességének fennállását. Ha nem a megfelelő bírósághoz nyújtotta be a felperes a keresetlevelet, a bíróság átteszi a megfelelő bírósághoz, amennyiben az megállapítható [174. § (1) bek.]. Bizonyos esetekben a beadványok hiányos benyújtása esetén hiánypótlásnak van helye (ld. többek között a 115–116. §§), de vannak esetek, amikor a bíróság hiánypótlási felhívás kiadását mellőzve vissza kell, hogy utasítsa a keresetlevelet, illetve olyan eseteket is szabályoz a törvény, amikor a hiánypótlási felhívás ellenére nem pótolta valamit vagy nem gondoskodott valamiről a felperes, és ezért kell visszautasítani a keresetlevelét (176. §).

A 169. § (1) bekezdés alapján a pert a felperes indítja az alperes ellen, a keresetlevéllel. A jelenleg hatályos Pp. a perjogi hagyományok alapján az osztott szerkezethez tért vissza, a perfelvételi szak ugyanis már nem csak az alperesi nyilatkozat és ellenkérelem előadására szolgál, „hanem arra, hogy a felek és a bíróság együttműködve tisztázzák az előadott nyilatkozatokat, jogi érveléseket, bizonyítási indítványokat, annak érdekében, hogy az igényeket véglegesítsék, és azok mentén egy konkrét mederben, célirányosan lehessen lefolytatni a bizonyítást az érdemi tárgyalási szakban” (Méhes 2020: 104). Az ügy körülményeitől függően a bíróság meghatározza a perfelvétel módját, amely perfelvételi tárgyalás is lehet [187. § b) pont]; tárgyalás tartása esetén értelemszerűen szükség lehet tolmács

megjelenésére. A perfelvételi tárgyalás azonban mellőzhető is [187. § c) pont]. Itt érdemes bemutatni egy tipikus tárgyalóterem ülésrendjét, amely a résztvevők elhelyezkedését is mutatja polgári peres, illetve büntető ügyekben:

2. ábra: tárgyalótermi ülésrend
(Forrás: OBH 2017: 6)

A tolmács értelemszerűen az idegen nyelvű fél mellett foglal helyet. A perfelvételt a perfelvételi tárgyaláson (ha megtartották) a bíróság végzéssel zárja le, [194. § (1) bek.], és ha nem sikerült egyezséget létrehoznia a felek között, illetve a perfelvételi tárgyalás elhalasztásának sem volt helye, áttér az érdemi tárgyalásra (196. §), amelynek keretében a jogvitának a perfelvétel során meghatározott keretei között bizonyítást folytat le és eldönti a pert [214.§ (1) bek.]. Az érdemi tárgyaláson szintén tolmács jelenléte lehet szükséges. A 224. § (1) bekezdése szerint, „ha a per vagy valamely külön eldöntésre alkalmas kérdés a határozathozatalra megérett, a bíróság a tárgyalást berekeszti.” A (3) bekezdés szerint a bíróság azonban „a berekesztett tárgyalást a határozat kihirdetése előtt újból megnyithatja, ha valamely kérdés további tárgyalása szükséges.” A bíróság háromféle határozatot hozhat a per során (340. §):

- bizonyos esetekben bírósági meghagyás kibocsátásnak van helye (például a 181. § alapján, „ha az alperes az írásbeli ellenkérelem előterjesztését elmulasztja és beszámítást tartalmazó iratot sem terjeszt elő, vagy azt a bíróság visszautasítja”);

- a per érdemében ítélettel határoz;
- a per során felmerült minden más kérdésben pedig végzéssel határoz.

Az elsőfokú eljárást fellebbezés folytán másodfokú eljárás követheti; erre „az elsőfokú eljárásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azzal, hogy a másodfokú eljárás nem különül el perfelvételi és érdemi tárgyalási szakra” (364. §). A Pp. meghatározza a fellebbezésre jogosultak körét is. Fontos, hogy a 365. § (5) bekezdése alapján fellebbezéssel élhet a tolmács is az olyan határozattal szemben, amely rá nézve rendelkezést tartalmaz. Az eljárás menete tehát így összegezhető a keresetlevél benyújtásától az érdemi tárgyalási szak befejezéséig:

1. Keresetlevél benyújtása
2. Keresetlevél megvizsgálása, perakadályok vizsgálata
3. Perfelvételre alkalmas kereset közlése
4. Alperes felhívása írásbeli ellenkérelem negyvenöt napon belüli előterjesztésére
5. Perfelvétel (a jogvita kereteinek a meghatározására)
6. Perfelvétel lezárása
7. Percezés
8. Érdemi tárgyalás megkezdése/kitűzése
9. Számbavétel, idézés szabályszerűségének az ellenőrzése és a képviseleti jog ellenőrzése
10. Iratismertetés az előző tárgyalás óta keletkezett iratokról
11. Perfelvétel kiegészítése (megengedett keresetváltogatás és utólagos bizonyítás esetén)
12. Bizonyítás lefolytatása
13. Berekesztés
14. A tárgyalás újbóli megnyitása
15. A határozat meghozatala és nyilvános kihirdetése (Méhes 2020: 104, 109 alapján).

A tolmács díjazásával kapcsolatban a Pp. előírja, hogy amennyiben „jogszabály, az Európai Unió kötelező jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik, a kirendelt tolmácsnak a bizonyítással nem összefüggő alkalmazásával járó költséget az a fél előlegezi, akinek a személye miatt a tolmács alkalmazása szükségessé vált.” A kirendelt fordítónak a bizonyítással nem összefüggő alkalmazásával járó költséget viszont a felperes előlegezi [79. § (3) bek.]. A Pp. nem rendelkezik a tolmács díjának mértékéről, ezért a díjat a szolgáltató (tolmács) szabadon állapítja meg; az igazságügyi szakértők díjazására vonatkozó szabályok sem alkalmazhatók. Fontos még megemlíteni a tolmács felelősségével kapcsolatban, hogy ha a tolmács nem a valóságnak megfelelően tolmácsol, büntetőjogi felelősségre vonható a Büntető Törvénykönyv (Btk.) hamis tanúzásra vonatkozó szabályai szerint (Wopera 2019: 175). A tolmács személyének védelme azonban kevésbé

körülbástyázott például a szakértőéhez képest, amennyiben a tolmács nem minősül közfeladatot ellátó személynek, ezért az ellene a bírósági eljárásban vagy azzal összefüggésben elkövetett erőszakos cselekmény elkövetőjét nem fenyegeti súlyosabb büntetéssel a Btk. (Ugróczy 2024: 21).

6. A büntetőeljárás lépései

A Be. jóval hosszabb a Pp.-nél; huszonnégy részre tagolódik. Az általános eljárás szabályozásán túl egy tucat külön eljárás és fél tucat különleges eljárás rendelkezéseit is tartalmazza, továbbá azért is terjedelmesebb, mivel nemcsak a bíróság előtti eljárást, hanem a nyomozási szakaszt is szabályozza. A fő szakaszokat az alábbi táblázat foglalja össze:

1. táblázat: a büntetőeljárás főbb szakaszai
(Fantoly és Budaházi 2019: 17 felhasználásával saját szerkesztés)

	nyomozási szakasz	bírósági szakasz
előkészítő eljárás	1. felderítés	1. elsőfokú bírósági tárgyalási eljárás
	2. vizsgálat	1.1. tárgyalás előkészítése
	3. eljárás megszüntetése vagy ügyész által a bírósághoz benyújtott vádirattal a vádemelés fejezi be	1.2. elsőfokú bírósági tárgyalás
		2. másodfokú bírósági eljárás (fellebbezés esetén)
	3. harmadfokú bírósági eljárás	
	4. rendkívüli perorvoslatok	

Az előkészítő eljárást a Be. kilencedik része szabályozza. A 340. § (2) bekezdése szerint előkészítő eljárás „akkor folytatható, ha a rendelkezésre álló adatok a bűncselekmény gyanújának megállapítására nem elegendők, és megalapozottan feltehető, hogy az előkészítő eljárás lefolytatása alapján el lehet dönteni, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e.” Az előkészítő eljárás célja megállapítani, hogy fennáll-e a bűncselekmény gyanúja [340. § (1) bek.]. Előkészítő eljárást főszabályként a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező ügyészség vagy nyomozó hatóság folytathat. Ha az előkészítő eljárást nem szüntetik meg, nyomozást kell elrendelni. A Be. tizedik része tartalmazza a nyomozati szakaszra vonatkozó szabályokat. A 348. § (2) bekezdése alapján a nyomozás felderítésből és vizsgálatból áll A (3) bekezdés határozza meg a felderítés célját: „felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben kell felderíteni a bűncselekményt és az elkövetőt, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket.” A (4) bekezdés pedig a vizsgálat lényegét határozza meg: „vizsgálat során – ha szükséges, bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének

kérdésében”. A nyomozást az eljárás megszüntetése vagy a vádemelés fejezi be, az (5) bekezdés szerint. Egyes esetekben azonban a vádemelés helyett elterelési lehetőségeket biztosít a Be. (ügyészi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, közvetítő eljárás, feltételes ügyészi felfüggesztés, egyezség).

Amennyiben nem kerül sor elterelésre, az ügyészség mint közvádoló vádat emel a vádirat bírósághoz való benyújtásával [421. § (1) bek.]. Itt szükséges kitérni a büntetőeljárásban eljáró bíróságok hatásköri és illetékességi szabályaira, mert azok eltérnek a Pp.-ben már megismert szabályoktól. A Be. 12. § (1) bekezdése szerint elsőfokon jár el a járásbíróság és a törvényszék. A (2) bekezdés szabja meg a másodfokon eljáró bíróságokat:

- a törvényszék a járásbíróság hatáskörébe tartozó ügyekben,
- az ítéletábla a törvényszék hatáskörébe tartozó ügyekben,
- a Kúria az ítéletábla hatáskörébe tartozó ügyekben.

A (3) bekezdés alapján pedig harmadfokon jár el

- az ítéletábla azokban az ügyekben, amelyekben elsőfokon a járásbíróság járt el,
- a Kúria azokban az ügyekben, amelyekben elsőfokon a törvényszék járt el.

A 19. § a járásbíróság hatáskörébe utalja elsőfokon mindazon bűncselekményeknek az elbírálását, amelyeket a Be. egyéb rendelkezése nem utal a törvényszék hatáskörébe. A törvényszék hatáskörébe tipikusan a súlyosabb bűncselekmények tartoznak, például az emberölések, állam elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények, vagy a terrorcselekmények. Az (elsőfokú) eljárásra alapvetően az a bíróság illetékes, amelynek az illetékességi területén a bűncselekményt elkövették [21. § (1) bek.], vagy ahol a terhelt, illetve a sértett lakik, ha az ügyészség ott emel vádat [21. § (3) bek.]. Természetesen ez alól is számos kivételt sorol fel a törvény, ezek számbavétele azonban a terjedelmi korlátokat meghaladná.

Ami az eljárás további szakaszát illeti, „a bíróság tárgyalást tart, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást vesznek fel” [425. § (1) bek.]. A vádemelést a vádirat kézbesítésétől számított három hónapon belül előkészítő ülés követi, amely a tárgyalás előkészítése érdekében tartott olyan „nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában” [499. § (1) bek.]. Az eljárás itt ketté ágazik attól függően, hogy a vádlott beismeri-e bűnösségét vagy sem. Ha beismeri, és lemond a tárgyaláshoz való jogáról, továbbá a bíróság ezt a lemondást elfogadja, ítéletet hozhat. Ha az ügy mégsem intézhető el ezen a módon, tárgyalást kell tartani. A tárgyalás nyomban megtertartható, de a bíró mérlegelésétől függően bizonyítást is elrendelhet. Azonban legkésőbb az előkészítő ülés bekezdésétől számított egy hónapon belül a bírónak meg kell vizsgálnia a bizonyítási indítványokat, illetve „kitűzi a tárgyalás határ-

napját és gondoskodik a tárgyalás megtartásának feltételeiről, az idézésekről és értesítésekről” [509. § (1) bek.]. A tárgyalás menete a következő:

1. a tárgyalás megnyitása;
2. a tárgyalás megkezdése;
3. bizonyítási indítványok, észrevételek;
4. a bizonyítási eljárás (a vádlott kihallgatásával kezdődik);
5. egyéb bizonyítási cselekmények (tanúk kihallgatása, szakértők meghallgatása, iratok ismertetése/felolvasása, szemle stb.);
6. bizonyítási eljárás befejezése (ha nem kellett az ügyet áttenni, felfüggeszteni, megszüntetni stb.);
7. ügyész és védő perbeszéde, sértett vagy vagyoni érdekelt felszólalása, az utolsó szó jogán pedig a vádlott felszólalása;
8. határozathozatal, a határozat kihirdetése (ha a bíróság nem nyitotta meg újra a bizonyítást, vagy nem napolta el a tárgyalást);
9. jogorvoslati nyilatkozatok;
10. kényszerintézkedésekről szóló határozatok;
11. a tárgyalás berekesztése;
12. az egyesbíró vagy a tanács elnöke az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően is dönthet egyes cselekményekről, amelyek azonban az ügy érdemét már nem érintik.

A bíróság a vádról ítélettel határoz, ha a vádlottat bűnösnek mondja ki vagy felmenti (563. §). Az 567. §-ban meghatározott esetekben a bíróság ügydöntő végzésével vagy nem ügydöntő végzésével az eljárást megszünteti. Fellebbezés esetén másodfokú eljárás következik, amelynek eredményeként a 604. § (1)–(2) bekezdései alapján a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét

- helybenhagyja (erről végzést hoz),
- megváltoztatja (erről ítélettel dönt), vagy
- hatályon kívül helyezi, és az eljárást megszünteti vagy az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja (végzéssel).

A Pp.-től eltérően a büntetőeljárásban a másodfokú bíróság ítélete ellen is fellebbezésnek van helye, azaz harmadfokú eljárásra kerülhet sor, ha a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bírósággal ellentétes a döntése [615. § (1) bek.], például az elsőfokú bíróság a vádlottat elítéli, a másodfokú bíróság azonban felmenti. A Pp. szabályaihoz hasonló azonban, hogy sor kerülhet még rendkívüli jogorvoslatokra is (például perújítás, felülvizsgálat).

Ami a tolmácsot illeti a büntetőeljárásban, a Be. 201. § (3) bekezdése alapján a tolmácsot a kirendelésével egyidejűleg figyelmeztetni kell a hamis tolmácsolás következményeire. A tolmács közreműködésével folytatott eljárási cselekményen jelenlévők pedig a tolmácsolás nem megfelelő minősége miatt más tolmács kiren-

delését is indítványozhatják [(4) bek.]. Lényeges különbség még a polgári peres eljárásokhoz képest, hogy a 41/2008. Kormányrendelet alapján a büntetőeljárásokban résztvevők, így a tolmács is, személyi védelmet kérhetnek (Fantoly és Budaházi 2019: 73). A Be. esetében is igaz, hogy a tolmács díjának mértékét nem határozza meg a törvény; az szabad megállapodás tárgya (Ugróczy 2024: 21), azonban bűnügyi költségnek minősül (ld. Be. 145. §). Itt említendő, hogy mind a Pp., mind a Be. rendelkezik arról, hogy a tolmács nevét rögzíteni kell a jegyzőkönyvekben [ld. Pp. 160. § (1) bek. d) pont; és Be. 445. § (1) bek. e) pont].

Végül ezen a ponton röviden érdemes utalni arra, hogy külön szabályok vonatkoznak a bírák, az ügyészek és az ügyvédek öltözkéire is. A talár viseléséről, valamint az ülnökök, a jegyzőkönyvvezetők és az eljárási cselekményt végző bírósági titkárok öltözködési szabályairól szóló szabályzatról szóló 9/2012. (V. 8.) Országos Bírósági Hivatali utasítás szerint „a talár a bírói méltóság kifejezője, amely növeli a bíróságok tekintélyét. Ezt kell megjelenítenie az eljárási cselekményen részt vevő ülnök, jegyzőkönyvvezető, valamint az eljárási cselekményt végző bírósági titkár ruházatának is.” A lila színű díszítést is előírja az utasítás. Az utasítás melléklete tartalmazza a talár formáját, egyéb jellemzőit is. Az ügyészek bordó díszítésű talárjáról a 8/2015. Legfőbb Ügyészi utasítás rendelkezik. Az ügyvédek zöld díszítésű talárviselését a 6/2018. Magyar Ügyvédi Kamarai szabályzat írja elő, de az említett OBH utasítás szerint a bíró is köteles felhívni az ügyészt és az ügyvédet a megfelelő talárviselésre.

7. Záró gondolatok

A tanulmány célja az volt, hogy a polgári peres és a büntetőeljárásokban tolmácsoslási tevékenységet ellátó bírósági tolmácsok – akik, amint láthattuk, lehetnek képzett tolmácsok, de tolmács képzettséggel nem rendelkező személyek is – betekintést kapjanak ezen eljárások menetébe, még ha csak nagy vonalakban is. Ennek érdekében a tanulmány áttekintette a polgári peres és büntető eljárások alkotmányos alapjait, kitérve a nyelvhasználat jogának nemzetközi és európai uniós standardjaira, továbbá általában a tolmácsok jogállására vonatkozó szabályokra is, felhívva a figyelmet a szabályozás hiányosságaira, illetve egyes szabályok atavisztikus mivoltára. A tanulmány javaslatot fogalmazott meg arra vonatkozóan is, hogy érdemes lenne a tolmácsképzésekben a hatósági és bírósági eljárásokra vonatkozó hatályos jogszabályi ismereteket a tolmácsokat a mindennapi munkájukban gyakorlati tanácsokkal is segítő jegyzetekben, tankönyvekben közérthető módon, akár a jogász szakmával együttműködve feldolgozni. A jelen tanulmány ugyan terjedelmi okokból nem térhetett ki az általános közigazgatási eljárási törvény (2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról, Ákr.) vagy a közigazgatási perrendtartás (2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról, Kp.) szabályaira, azonban egy átfogó kézikönyvnek, illetve tankönyvnek természetesen ezek is a részét kell, hogy képezzék.

Irodalom

- Balogh D. 2020. *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben. Doktori értekezés. Kézirat.* Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program. DOI: [10.15476/ELTE.2020.035](https://doi.org/10.15476/ELTE.2020.035)
- Bhatia, V. K. 1997. Translating Legal Genres. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 203–214.
- Fantoly Zs., Budaházi Á. 2019. *Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész.* Budapest: Dialóg Campus Kiadó. Elérhető: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12663/web_PDF_Bunteto_eljarasjogi_ismeretek_I_Statikus.pdf?sequence=1 (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás.* Budapest: magánkiadás.
- Horváth I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. Elérhető: https://www.elteader.hu/media/2015/12/Horvath_BevATolmacsolasba_READER.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Horváth I. (szerk.) 2017. *Tolmácsolás a bíróságon. Esettanulmányok a bírósági tolmácsolás gyakorlatából.* Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Elérhető: <https://www.offi.hu/sites/default/files/media/files/tolmacsolas-a-birosagon.pdf> (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Láncos P., Hajas B. 2023. A tolmácsoláshoz való jog szabályozása az Ákr.-ben. *Magyar Jogi Nyelv* 2023. évf. 1. szám. 1–11. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5727516> (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Lesetár P. 2016. *Bírósági, hatósági tolmácsolás és szakfordítás. Kommentár a tolmácsolásra és szakfordításra vonatkozó jogszabályhelyekhez. Hetvenhét aforizma a gyakorló tolmács számára.* Budapest: Magánkiadás.
- Méhes T. (szerk.) 2020. *Polgári peres eljárásjogi alapismeretek.* Budapest: Nemzeti Közszerkeleti Egyetem. Elérhető: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15663/Polgari%20peres%20eljarasjogi%20alapismeretek.pdf?sequence=3> (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Petrik F. (szerk.) 2017. *Polgári eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. Harmadik kiadás.* Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Puklus M. 2019. *A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe. Doktori értekezés. Kézirat.* Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program. <https://doi.org/10.15476/ELTE2019.080>
- Sonnevend P., Bodnár E. 2021. *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének kommentárja.* Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Tipton, R., Furmanek, O. 2016. *Dialogue Interpreting. A Guide to Interpreting in Public Services and the Community.* London/New York: Routledge.
- Ugróczky M. 2024. A tolmácsolás ingtag közjogi alapjai. *Magyar Jogi Nyelv* 2024. évf. 1. szám. 14–25. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7954454> (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- Wopera Zs. 2019. *Kommentár a polgári perrendtartáshoz.* Budapest: Wolters Kluwer Hungary.

Források

- A bírósági szervezetrendszer. <https://birosag.hu/birosagokrol/birosagi-szervezet/birosagi-szervezetrendszer>
- Bíróság 2023.= *Változó jogszabályok – 2023. szeptemberi hatályba lépéssel*. Elérhető: https://birosag.hu/sites/default/files/2023-08/2023_szeptemberben_hatalyba_lepo_jogszabalyok.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- C-564/19.= *A Bíróság ítélete (nagytanács), 2021. november 23. IS elleni büntetőeljárás*. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0564> (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)
- OBH 2017.= *Tárgyalásra megyek*. https://birosag.hu/sites/default/files/targyalasra_megyek.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2025. 02. 23.)